

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
Институт за правне и друштвене науке

FACULTY OF LAW UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
Institute for Legal and Social Sciences

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
САВРЕМЕНО ПРАВО
У ЕРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
CONTEMPORARY LAW
IN ERA OF DIGITALIZATION
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Уредник
Проф. др Драган Вујисић

Крагујевац
2025.

*Др Драгана Петровић, научни сарадник
Института за упоредно право у Београду
ORCID: 0000-0002-0960-8544*

*Изворни научни рад
УДК: 343.45:004.738.5
DOI: 10.46793/XXIMajsko.361P*

ПОДАЦИ И ПРИВАТНОСТ НА ИНТЕРНЕТУ - БЕЗБЕДНОСТ НА МРЕЖИ*

Резиме

Худећи у стварности оно што је до тада постојало само на нивоу фикције и ирационалног, интернет је последњих година загосподарио нашим животима. Једно од највећих достигнућа глобалних цивилизацијских трендова, променио је трговину, пословање, забаву, свет... задро у комуникацију, медицину, политику, војску, научну заједницу... У тој тачки оваква реалност постаје незаменљива. Постаје неизоставни део наших живота. Али, великим скоком унапред, та глобална мрежа информација ("велика интернационална-глобална база података"), показује и своју другу, тамну страну-доноси проблеме који нису само историјски нови, него и тешко решиви. Схватљив је онда и често узалудни напор да се надмудре вишеструко присутне манипулације и злоупотребе које окружују и блокирају њихове конзументе, појединце и компаније. И када већ говоримо о злоупотребама у интернет мрежи, њихов списак је дуг - од тога да се ова може злоупотребити као база података, од напада на туђу приватност, прогањања, сајбер мобинга, сексуалног узнемиравања, трговине људима и др. На тај начин се и отворио највећи проблем- питање безбедности на интернету. Тема изузетно важна, комплексна и веома актуелна, питање које привлачи све већу пажњу, како због значаја критичне информационе структуре за националну економију и безбедност, тако и због интеракције политика које се баве основним људским правима "осетљивим на ИКТ", као што су приватност и заштита података.

У нашем даљем теоријском разматрању, истиче се да се последњих година право на приватност углавном доводи у везу са подацима о личности, па у том правцу - када се говори о приватности, онда се то готово увек чини у

* Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру пројекта „Прилагођавање правног оквира друштвеним и технолошким променама са посебним освртом на регулисање вештачке интелигенције” који у 2025. години спроводи Институт за упоредно право уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација (ев. број: 451-03-136/2025-03/200049 од 4. 2. 2025).

контексту обраде података о личности. На међународном и националном нивоу постоје одговарајуће законске регулативе које се баве овом тематиком. Тако је 2018. године, ступила на снагу Општа уредба о заштити података (GDPR) која се односи на земље чланице ЕУ, док је у нашој земљи, у циљу усклађивања са GDPR, законодавац донео Закон о заштити података о личности. Када је реч о кривичноправној заштити, она је предвиђена Кривичним закоником, прецизније чл. 146. Неовлашћено прикупљање личних података. Ту се већ називу питања која аутор покушава да истражи и овде коментарише. Управо, он полази од опште оријентације и објашњава у чему се огледа угроженост овог права, те кроз опис тренутног стања-регулаторни оквири у ЕУ, истовремено приказује и решења у законодавствима држава бивше СФРЈ, чиме даје јаснију слику о кривичноправној заштити овог, једног од фундаменталних људских права.

Кључне речи: Интернет, приватност, лични подаци, законски оквири, Кривични законик.

1. Уводна разматрања

Четвртог марта ове године, интернетска друштвена мрежа Фејсбук је прославила свој 21. рођендан. Његових 2,8 милијарде месечно активних корисника широм света потврдило је да је у питању један од најатрактивнијих медијских феномена с почетка овог миленијума (2010-2019), глобално.¹ Да, реч је о глобалном феномену - укидају се просторна, регионална, етничка и друга ограничења - и тако свет прераста у глобалну заједницу, а интернет- у информациону супер саобраћајницу".² Истиче се да је он постао технолошки, социјални, медијски, политички, али и правни феномен. То "мноштво" одједном делује као несагледива стихија. Нема сумње да на данашњем степену развоја тренутно није могуће постићи потпуну сигурност информационог система. Зато је потребно пружити апсолутну и делотворну заштиту ако дође до његове злоупотребе (крађа идентитета, преваре, тероризам, пиратерија,

¹ Фејсбук је осмислио Mark Zuckerberg, бивши студент са Харварада (са пријатељима). У почетку је био намењен само студентима тог универзитета који су путем ове мреже међусобно комуницирали и размењивали информације. Касније су му се прикључили многи други универзитети, средње школе, велике корпорације широм света и др. Кад је чувена компанија Мајкрософт купила 1,6 одсто акција у Фејсбуку за 240 милиона долара, а вредност сајта процењена на петнаест милијарди долара, постало је јасно да се родио глобални феномен, а његов идејни створилац - најмлађа особа на Форбсовој листи најбогатијих људи на свету. Године 2021. Фејсбук мења име у META. Види о томе опширније Дилигенски, А., Прља, Д., *Фејсбук, заштита података и судска пракса*, Београд, 2018, стр. 9.

² <https://www.michalsons.com/focus-areas/cybercrime-law>, приступ 14.10.2021.

говор мржње, интернет вандализам, злоупотреба фотографија, патолошка зависност од коришћења интернета и др.³

Како нас је снажна динамика промена захватила на овом терену, технизација међуљудске комуникације усвојила је нове методе, и то тако да постоји само један начин - потпуна замена стварности за "стварност" из интернетске мреже. Најважнији модни детаљ је постао мобилни телефон. Новом тренду масовног и опсесивног коришћења овог уређаја, произвођачи се врло брзо прилагођавају, увлачећи кориснике без отпора у своје мреже до патолошке зависности (оруђе "великог брата").⁴ реч је о неповратном процесу - модерна интернет технологија свуда се угнездила и није поштедела ни један ниво људске делатности и човекове личности.⁵ Све је учинила огољеним и јавним... довела је до поништавања свега оног што чини човеково најинтимније "приватно власништво".

Из перспективе света у коме живимо, са наглим развојем мрежних дигиталних технологија, право на приватност, па тиме и заштита података о личности су озбиљно доведени у питање. Као да су повреде приватности и незаконите обраде личних података постале неизбежна карактеристика модерног интернет пејзажа. То је реалност у којој се тренутно налазимо. Али, упоредо са оваквом опомињујућом реалношћу, расту и напори у правцу развоја законске регулативе на међународном и националном нивоу - све у циљу да се ефикасно реши питање њихове заштите, да се та заштита појача и прошири.⁶ Јер, сасвим разумљиво, промене на сцени употребе модерних информационо-комуникационих технологија и негативни ефекти које оне производе захтевају и промене у реаговању на угрожавање овог, једног од најважнијих људских права.

2. Значење приватности - у смислу заштите личних података на међународном и националном нивоу

Већ у првом написаном чланку о појму и садржини приватности, 1890. правници *Samuel D. Warren u Louis Bradeis*, су ово право дефинисали као "*right to be alone*".⁷ У таквом тумачењу се препознаје шире значење овог појма - које

³ Summers, S., *EU Criminal Law and the Regulation of Information and Communication Technology*, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, no. 1/2015, pp. 48-60.

⁴ Вид. о томе опширније: Stallman, R., *Мобилни телефони су Стаљинов сан*, сајт Б92, http://www.b92.net/tehnopolis/vesti.php?yyyy=2011&=03&nav_id=499267 приступ 19.07.2012.

⁵ <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199680832.001.0001/oxfordhb-9780199680832-e-65>, приступ 24.03.2022.

⁶ <https://www.michalsons.com/blog/what-is-it-law-ict-law-or-cyber-law/286>, приступ 17.12.2021.

⁷ "Право на приватност" као појам о коме се И данас толико дискутује, постојало је И у старим културама, у кинеској, код Хебрејаца, старих Грка и Римљана. Прво га помиње Аристотел у свом делу "Политика", раздвајајући приватну и јавну сферу. Међутим, иако су у старој Грчкој и Риму познавали приватност, у њеној примени се није "ишло" на

подразумева право особе да сама изабере "изолацију од присуства других ако то жели и право да буде заштићена од праћења у приватном окружењу као што је властити дом."⁸ У уобичајеној свакодневној комуникацији, термин приватност се употребљава за означавање нечега што је лично, поверљиво, неслужбено, скровито, затворено та јавност.⁹ У овој перспективи, приватно се може посматрати као оно што је супротно јавном. Унутар приватне сфере, појединац има право да буде недоступан другима у стварима које их се не тичу (да се тиме уопште не баве), то је заштићени простор (из кога јер свако друго лице физички и психички искључено).¹⁰ Унутар приватне сфере појединац је слободан од уплива и мешања других, препуштен себи, својим осећањима, потребама или хировима. На овај начин, приватно подразумева успостављање физичких граница уласка трећих лица у лични простор појединца. У назначеним формулацијама појма приватности¹¹, избија, дакле, његов основни смисао и суштина која подразумева заштиту моралног и физичког интегритета, право на избор одговарајућег стила и начина живота, интеракцију између људи и др.¹²

На међународном нивоу, нормативно регулисање ове области започело је усвајањем Универзална декларација о људским правима (чл. 12), из 1948. године,¹³ Европска конвенција о људским правима и основним слободама, позната као Европска конвенција о људским правима (чл. 8) из 1950. године,¹⁴ Међународни пакт о грађанским и политичким правима (чл. 17) из 1966. године.¹⁵ Посебно треба поменути Европска конвенција о људским правима која у чл. 8, "на велика врата" уводи право на приватност међу основна људска права: "свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота,

начин како је ми данас познајемо. Тек се раним хришћанством и пропагирањем молитви у тишини, право и потребе на спокојство и неометања у интими, приватност у правом смислу те речи добија на значају. Поповић, Д., Јовановић, М., *Право интернета - одабране теме*, Београд, 2017, стр. 123-125.

⁸ Илић, М. Б., *Повреда права на приватност злоупотребом друштвених мрежа као облик компјутерског криминалитета*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016. стр. 20.

⁹ Hadson, L. D., *The Right to Privacy*, New York: Infobase Publishing, 2010, p. 13.

¹⁰ Водинелић, В. В., *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права*, Београд, 2012, стр. 259.

¹¹ Не постоји једна опште прихватљива, универзална дефиниција појма права приватности. Концепт приватности може да се сагледа и интерпретира из различитих углова (позиција): Bornes, S., *A privacy paradox: Social networking in the United States*", First Monday, vol. 11, no. 9/2006. <http://firstmonday.org/article/view/1394/1312>.

¹² Илић, М. Б., *нав. дело.*, стр. 20.

¹³ Universal Declaration of Human Rights - the United Nations, 1948.

¹⁴ The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, better known as the European Convention on Human Rights, was opened for signature in Rome on 4 November 1950 and came into force on 3 September 1953.

¹⁵ International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations General Assembly. Resolution 2200A (XXI) of December 16, 1966.

дома или преписке; ..."¹⁶ Европски суд за људска права у Стразбуру утврдио је да се односим чланом пружа заштита и комуникацији путем интернета, e-mail комуникацији, он лине праћењу интернет комуникације. Прецизно установљавајући поменуте облике заштите, суд је ставио акценат на заштиту података о личности која је, управо, обухваћена означеним чланом. Укратко, заштита се односи ма податке о целокупном психичком и физичком интегритету човека (од имена, порекла, здравственог стања, сексуалне оријентације... до потенцијално осетљивих података, као нпр. IP адресе интернет корисника).¹⁷

На нивоу Европске уније од изузетног значаја су Повеља о основним правима Европске уније,¹⁸ која чл. 8. регулише право на заштиту података о личности,¹⁹ док се чл. 7. посебно предвиђа заштита приватног и породичног живота, и Конвенција о заштити појединаца у погледу аутоматске обраде личних података²⁰ данас је законодавство ЕУ ослоњено на два најважнија прописа: *General Data Protection Regulation (EU) GDPR 2016/679*, која је заменила Директиву 95/46/EC²¹, и Директиву 2002/58/EC.²² На неки начин, важећа *ePrivacy Directive* је претходница данашњег општег акта као и нове

¹⁶ European Convention on Human Rights, of the Council of Europe (1949) on the protection of freedoms and rights, adopted in Rome, Italy, on November 4, 1950.

¹⁷ Међутим, потребно је приметити да већ ст. 2. истог члана Конвенције ограничава дејство овог права узимајући у обзир - јавни интерес и интерес других лица. Види о томе опширније: Поповић, Д., Јовановић, М., *нав. дело*, стр. 127.

¹⁸ The Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR) enshrines certain political, social, and economic rights for European Union (EU) citizens and residents into EU law. It was drafted by the European Convention and solemnly proclaimed on 7 December 2000 by the European Parliament, the Council of Ministers and the European Commission.

¹⁹ Article 8, Protection of personal data:

"1. Everyone has the right to the protection of personal data concerning him or her.

2. Such data must be processed fairly for specified purposes and on the basis of the consent of the person concerned or some other legitimate basis laid down by law. Everyone has the right of access to data which has been collected concerning him or her, and the right to have it rectified.

3. Compliance with these rules shall be subject to control by an independent authority."

²⁰ The Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data is a 1981 Council of Europe treaty that protects the right to privacy of individuals, taking account of the increasing flow across frontiers of personal data undergoing automatic processing.

²¹ Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, OJ L 281, 23.11.1995, p. 31.

²² Privacy and Electronic Communications Directive 2002/58/EC on Privacy and Electronic Communications, otherwise known as ePrivacy Directive (ePD), is an EU directive on data protection and privacy in the digital age, L201, 2002-07-31, pp. 37–47.

ePrivacy Regulation,²³ која би заправо требало да буде *lex specialis* у односу на *GDPR*. Пажњу скрећемо на горе поменућу Директиву 95/46/EC, која је у битном одредила, - "трасирала пут" за даљи развој правних прописа ЕУ у области заштите података и права приватности - све до *General Data Protection Regulation*. У том оквиру, ради се о најзначајнијој директиви како због тога што се дугогодишња судска пракса темељи на њој, тако и због тога што остале директиве представљају надоградњу како би се омогућила њихова примена у области електронских комуникација.²⁴ Значај Директиве 95/46/EC желимо да нагласимо и чињеницом да је она послужила као основа за нову *GDPR*. Дакле, да поновимо, реч је о најважнијим документима на међународном нивоу, чије су одредбе инкорпорисане касније у сва национална кривична права земаља потписница и земаља које су ратификовале означена документа.

Ово право помиње се у преко 150 националних устава у свету.²⁵ Устав Србије²⁶ не дефинише *explicite* право на приватност, али то чини на начин да гарантује права и слободе кроз које се оно остварује, па у том контексту - штити достојанство и слободан развој личности,²⁷ неповредивост психичког интегритета,²⁸ неповредивост стана,²⁹ као и тајност писама и других средстава општења.³⁰ Међутим, тај ниво реаговања је другачији када је у питању заштита личних података, јер Устав чл. 42. изричито даје посебне гаранције: "Зајамчена је заштита података о личности (ст. 1). Прикупљања, држање, обрада и коришћење података о личности уређују се законом (ст. 2). Забрањена је и кажњива употреба података о личности изван сврхе за коју су прикупљени, у складу са законом, осим за потребе вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом (ст. 3). Свако има

²³ The ePrivacy Regulation (ePR) is a proposal for the regulation of various privacy-related topics, mostly in relation to electronic communications within the European Union. Its full name is "Regulation of the European Parliament and of the Council concerning the respect for private life and the protection of personal data in electronic communications and repealing Directive 2002/58/EC (Regulation on Privacy and Electronic Communications).

²⁴ Томић, Н., Петровић, Д., *Друштвено умрежавање и заштита приватности корисника интернета*, Симпозијум о новим технологијама у поштанском и телекомуникационом саобраћају, Београд, 2009, стр. 95-97.

²⁵ Right to Privacy, <https://cic.gov.in/sites/default/files/Right%20to%20Privacy%20and%20RTI%20by%20Aditya%20Verma%20%20%281%29%20%281%29.pdf> - приступ 30.03.2018.

²⁶ Сл. гласник РС, но. 98/2006, 16/2022 Одлука о проглашењу Уставног закона за спровођење Акта о промени Устава РС - Амандмани I - XXIX: Сл. гласник РС, бр. 115/2021. Пажњу привлачи чињеница да је Актом о промени Устава Републике Србије из 1888. године, загарантована неповредивост стана и тајност писама и телеграфских депеша.

²⁷ Чл. 23 Устава.

²⁸ Чл. 25 Устава.

²⁹ Чл. 40 Устава.

³⁰ Чл. 41 Устава.

право да буде обавештен о прикупљеним подацима о својој личности, у складу са законом, и право на судску заштиту због њихове злоупотребе (ст. 4)."

У овом сегменту заштите људских права и слобода, наш Устав је озбиљно водио рачуна о решењима закона о заштити података о личности из 2018. године (даље ЗЗПЛ), а која су послужила као основ приликом његове израде. Под утицајем *GDPR*-а, Србија је у новембру 2018. године, усвојила ЗЗПЛ, којим је уз извесна мања одступања прихватила принципе и вредности *GDPR*-а, чиме је несумњиво увела неупоредиво више стандарде заштите података о личности. Практично преузимање решења из *GDPR*-а са ефектима стварног "подизања" заштите података о личности на један виши ниво, представља значајан корак напред у усавршавању нашег законодавства.

3. Неовлашћено прикупљање личних података (чл. 146. КЗ)

Чак и они који о информационо-комуникационим технологијама имају површна и половична знања, схватају да је кривичноправна проблематика употребе и заштите од злоупотребе информација о појединцу, од изузетног значаја. Из претходног разматрања, право на приватност укључује и право на личне информације у вези са прибављањем, чувањем, употребом, откривањем, увидом или обезбеђењем од трећих лица и приказивања преко интернета итд, итд. Са друге стране, све већа употреба интернета и друштвених мрежа, као и коришћење компјутерске технике у свакодневном животу повећава могућност њихове злоупотребе на разноврсне, веома софистициране начине... а са подацима који се неовлашћено прибављају злоупотребом информационих система може се на разне начине манипулисати. Масовност ових злоупотреба је попримила огромне размере, а непосредне штете су несагледиве.³¹ Овде треба посебно подцртати да се улажу огромни напори на сузбијању тих појава, како у Републици Србији, тако и у свету.

У том контексту, регулисање кривичноправне заштите података о личности у нашем законодавству извршено је прописивањем и санкционисањем кривичног дела "неовлашћено прикупљање личних података". Ово дело представља новину у КЗ РС из 2005. године, систематизованог у глави XIV, под називом "Кривична дела против слободe и права човека и грађанина". Реч је, дакле, о новој инкриминацији коју је из перспективе промењених ситуација, нових захтева и конфликта интереса, било оправдано унети у законски текст.

Како нам је намера да суштину овог кривичног појма проблематски развијемо, природно јер што ћемо се у разматрању која следи ослонити на законску формулацију:

³¹ <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/23296>, приступ 27.03.2022.

(1) "Ко податке о личности који се прикупљају, обрађују и користе на основу закона неовлашћено прибави, саопшти другом или употреби у сврху за коју нису намењени, казниће се новчаном казном или затвором до једне године.

(2) Казном из ст. 1. овог члана казниће се и ко противно закону прикупља податке о личности грађана или тако прикупљене податке користи.

(3) Ако дело из ст. 1. овог члана учини службено лице у вршењу службе, казниће се затвором до три године."

Овде треба имати у виду да се ради о кривичном делу бланкетног карактера, што значи да су за његово потпуно разумевање и примену неопходне одредбе одговарајућих других пописа, конкретно, Закона о заштити података (ЗЗПЛ), који је почео да се примењује августа 2019. године.

1. а) Из формулације чл. 146. јасно произилази да постоје два основна облика овог кривичног дела (ст. 1. и ст. 2) и један квалификован (ст. 3). Радња извршења код основног облика је алтернативно одређена и састоји се у прибављању, саопштавању, употреби ... Овако конципирано, кривично дело неовлашћено прикупљање личних података из чл. 146. КЗ може да се изврши само једном од горе наведених радњи, јер само оне конституишу биће овог кривичног дела. Прецизније, ово кривично дело се састоји од више радњи извршења, од којих је свака појединачно довољна за извршење дела и за заснивање кривичне одговорности, пошто је генусни елемент радње у диспозицији чл. 146. алтернативно одређен. И, управо, на тој "скали" различитих модалитета радњи извршења дела у питању, најпре долазимо до - "прибављања" личних података. У виду се има "долагање" до тих података, сазнавање њихове садржине. Без значаја је начин на који се ови подаци прибављају, изузев уколико се тиме не остварује биће неког другог кривичног дела. И даље, саопштавање другом је упознавање неког лица са садржином података, док употреба личних података у сврху за коју нису намењени подразумева коришћење личних података за остварење неког циља за чије остваривање они нису намењени.³²

б) Наведене делатности треба да се врше неовлашћено, што значи да није постојао никакав правни основ за њихово прибављање или саопштавање другоме. Када је реч о њиховој употреби у сврху за коју су забрањени, оно је увек неовлашћено, јер за такву делатност не може постојати правно овлашћење.³³ На тај начин, проф. З. Стојановић сматра да вршење оваквих делатности без правног основа подразумева злоупотребу личних података који сами по себи, под условима утврђеним законом, могу бити предмет прикупљања, обраде и коришћења у сврхе одређене законом.³⁴ У перспективи оваког поступања у обради личних података очигледно је да КЗ упућује на

³² Лазаревић, Ј., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2011, стр. 552.

³³ Лазаревић, Ј., Вучковић, Б., Вучковић, В., *Коментар КЗ Црне Горе*, Цетиње, 2004, стр. 463.

³⁴ Стојановић, З., *Коментар КЗ*, Београд, 2018, стр. 538.

одредбе ЗЗПЛ-а. У том оквиру, обрада личних података је свака аутоматизована или неаутоматизована радња која се предузима у вези са подацима о личности. Ту спадају прикупљање, бележење, чување, разврставање, увид, брисање, похрањивање, као и све друге радње које се тичу података о личности.³⁵

Током поступка усклађивања са Законом али и касније применом руковања подацима, мора се непрекидно водити рачуна о шест начела обраде података о личности. Овде је, у ствари реч о тзв., "светим заповестима", у нашем значењу израза, која претпостављају да свака процедура и правило у обради података мора да буде у складу са њима. Само непоштовање начела, без кршења било које друге одредбе у Закону, може да повлачи прекршајну одговорност и новчану казну. У том контексту, ЗЗПЛ најпре прописује да обрада података мора бити законита,³⁶ поштена и транспарентна,³⁷ затим ограничена у односу на сврху која се њом жели постићи, ограничена само на податке који су заиста неопходни и који морају бити заштићени и чувани само онолико времена, колико је потребно за остваривање сврхе обраде.³⁸ Важно је нагласити да лични подаци који су предмет обраде морају да буду тачни, јер уколико нису тачни радило би се о неком другом кривичном делу.³⁹ Исто тако, морају се благовремено ажурирати и усклађивати са евентуално наступелим променама у односу на лица о чијим подацима се ради. Са ове тачке, проблем одређивања појма "неовлашћено прибављање личних података" показује се, не само онда када се то чини у супротности са начелом законитости, већ и када се то чини у супротности са осталим законом предвиђеним начелима (непоштено, нетранспарентно и др.).

ц) Објект кривичног дела су подаци о личности који се прикупљају, обрађују или користе на основу закона. Из перспективе општег одређења личних података, како смо више пута нагласили, овде опет прелазимо на "терен" ЗЗПЛ-а, који на веома прецизан и целовит начин дефинише личне податке (чл. 4. ст. 1. тач. 1. ЗЗПЛ; чл. 4. ст. 1. тач. 14-16 ЗЗПЛ-а).

д) Дело је свршено предузимањем неке од наведених радњи, тако да за његово постојање није неопходно да су услед тога наступиле штетне последице за лице о чијим подацима се ради.

За постојање овог дела у смислу чл. 146. КЗ, потребан је умишљај.

2. Рекли смо на почетку, а сада да поновимо, радња овог кривичног дела има три облика, два основна и један тежи - квалификовани. Видели смо да прва основна радња показује одређене специфичности, тј, карактеристична

³⁵ На. пр. довољно је само да се чувају подаци о личности на серверу, без увида, да би се сматрало да обрађујуће податке и да се на вас примењује нови закон чл. 3. ЗЗПЛ.

³⁶ Чл. 12, 13, 14. ЗЗПЛ.

³⁷ Чл. 21. ЗЗПЛ.

³⁸ Чл. 5, 6, 7, 8. ЗЗПЛ.

³⁹ Стојановић, З., *нав. дело*, стр. 538.

обележја. Међутим, из ширег угла посматрано али и, пре свега, из ближег, детаљнијег може се уочити да се други основни облик не разликује од првог иако су у законском опису кривичног дела на томе инсистира. Управо, дело из ст. 2. се појављује у истом облику као и кривично дело из ст. 1. Нема ту никаквих битних момената који га одређују другачије у односу на први основни облик. Дакле, смисао овог другог дела и његов однос према претходно анализираном делу (из ст. 1), нису јасни. Овакво становиште произлази из чињенице да су објект дела из ст. 2, такође подаци о личности, а прикупљање и коришћење треба да се врши "противно закону", док је код кривичног дела из ст. 1 употребљен термин "неовлашћено" што је, такође, супротно закону. У основи је, можда, ипак реч о томе да се одређена посебност овог облика показује у томе што се ради о подацима "о личности грађана". Тако, дело из ст. 2 могло би да се изврши и само у односу на једно лице, док појам "грађанин" обухвата више лица.⁴⁰

У погледу осталих обележја ради се о идентичним облицима, односно између њих нема никакве разлике.

3. У ст. 3 предвиђен је квалификовани облик дела из ст. 1. Квалификаторна околност је својство извршиоца - службено лице. Службено лице у смислу одредбе чл. 12, ст. 3 КЗ је: лице које у државном органу врши службене дужности, изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима, затим јавни бележник, јавни извршитељ и арбитар као и лица у установи или предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу, као и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова и војно лице.

Наведене околности морају бити обухваћене умишљајем учиниоца.⁴¹

Извршењем овог кривичног дела, може бити остварено и биће неког другог кривичног дела, као нпр. неовлашћено прислушкивање и тонско снимање из чл. 143. КЗ, или кривичног дела објављивање туђег списка из чл. 145. КЗ. тада, у начелу постоји стицај са овим кривичним делом, осим ако се то дело не појављује као неопходни начин да би се извршило неко друго кривично дело.⁴²

Став 3. овог члана КЗ прописује више казне за учиниоце које изврше дело у својству службеног лица. У таквим случајевима, кривични поступак, односно гоњење предузима надлежно јавно тужилаштво, док се за дела из ст. 1 и 2 то чини по приватној тужби, како је то предвиђено чл. 153. КЗ. Надлежност за

⁴⁰ Лазаревић, Ј., *нав. дело*, стр. 554; Лазаревић, Ј., Вучковић, Б., Вучковић, В., *нав. дело*, стр. 464.

⁴¹ Лазаревић, Ј., Вучковић, Б., Вучковић, В., *нав. дело*, стр. 464.

⁴² *Исто*.

вођење судских поступака за чл. 146. поверена је основним судовима у Републици Србији.

У светлу овога што је речено о кривичном делу неовлашћено прикупљање личних података и његовој садржини, неопходно је учинити пар напомена у погледу одређених неусаглашености или, ако хоћемо, недоследности на јединственом нивоу Устав - КЗ - ЗЗПЛ.

Најпре, пажњу нам привлачи извесна термилошка неусклађеност између уставне гаранције и назива овог кривичног дела. Као илустрација: Устав јемчи заштиту података о личности, док се кривично дело назива - неовлашћено прикупљање личних података, иако овај термин није дефинисан ни једним прописом.⁴³

У истом правцу, указивање на унутрашњи садржај овог кривичног дела је управо битан, јер се на основу тога, у називу односног кривичног дела, појављују само подаци о личности, а не лични подаци. Тиме настаје још једна незаконзистентност термилошке и суштинске природе.

Исто тако, када се говори о одређеним термилошким и суштинским неусклађеностима, пада у очи и то да је сама радња садржана у називу кривичног дела - неовлашћено прикупљање личних података, а кривичним делом се инкриминишу: неовлашћено прибављање, саопштавање другима или употреба у сврху за коју нису намењени подаци о личности који се прикупљају обрађују и користе на основу закона, као и прикупљање података о личности грађана противно закону или коришћење тако прикупљених података. Из претходног упућивања, прикупљање представља само један облик обраде података о личности, док се, као што смо видели, овим кривичним делом инкриминишу и друге неовлашћене радње обраде (горе поменуте). У првом ставу овог дела инкриминисане радње обраде подразумевају искључиво податке о личности који се прикупљају, обрађују, и користе на основу закона, док је у другом ставу инкриминисано противзаконито прикупљање и коришћење тако прикупљених података о личности, без обзира о којим подацима се ради.

4. Законска регулатива у земљама бивше Југославије

Претходно излагање о кривичноправној заштити података о личности заокружићемо приказом актуелног стања у овој области у земљама бивше Југославије.

За наше разматрање, које смо урадили поводом упоредног приказа одредаба о заштити овог, једног од основних људских права, мора се пре свега констатовати да су усвојена решења концепцијски веома слична, нека чак и

⁴³ Петровић, З., *Кривичноправна заштита података о личности у Републици Србији*, LAWLife портал за право и привреду, <https://lawlife.rs/index.php/pravo/144-krivicnopravna-zastita-podataka-o-licnosti-u-republici-srbiji>, приступ 15. 09. 2022.

идентична. Али има и оних који заговарају различите приступе у том погледу. Идемо редом.

1. Кривични законик Републике Словеније, Поглавље 14 – Кривична дјела против људских права и слобода: чл. 143. Злоупотреба личних података: из формулације кривичног дјела злоупотреба личних података, види се да ово кривично дјело у потпуности спада у компјутерски криминал јер се врши путем интернета. Кривично дело чини свако ко неовлашћено уђе или приступи компјутерској бази података о лицу у циљу прибављања одређених личних података за себе или за неког другог; који путем интернета чини јавно доступним туђе податке о личности, а посебно о жртвама кривичних дела, жртвама повреда права и слобода заштићених сведока, лицима која се налазе у судским списима судских поступака, као и заштићеним личним досијеима о њима у вези са судским поступцима.⁴⁴

2. Казненог закона Хрватске, Поглавље 14, Казнена дјела против приватности прописује: (1) Ко прикупља, обрађује или користи личне податке физичких лица супротно условима одређеним законом, казнит ће се казном затвора до једне године. (2) Ко, супротно условима одређеним законом, донесе личне податке из Републике Хрватске ради даље обраде или их објави или на други начин учини доступним другима, или ко радњом из ст. 1. овог члана прибави себи или другом знатну материјалну корист или проузрокује знатну штету, казниће се затвором до три године. (3) Казном из ст. 2. овог члана казниће се ко учини дело из ст. 1. овог члана изврши кривично дело против детета или ко прикупља, обрађује или користи податке о личности физичких лица у вези са расним или етничким пореклом, политичким ставовима, верским или другим уверењима, чланством у синдикату, здравственом или полном животу и личним подацима физичких лица у вези са кривичним или прекршајним поступком. (4) Ако је кривично дјело из ст. 1. до 3. овог члана које изврши службено лице у вршењу својих овлашћења, казниће се затвором од шест месеци до пет година.⁴⁵

3. Кривични закон Босне и Херцеговине, Глава XVII, Кривична дјела против слободе и права човјека и грађанина, Неовлаштено кориштење личних података, Члан 193: Службено или одговорно лице у Федерацији које без пристанка појединца прикупља, обрађује или користи његове личне податке или које користи податке супротно њиховој законски дозвољеној сврси, казнит ће се новчаном казном или новчаном казном у износу од шест мјесеци.⁴⁶

Остали закони имају готово идентична решења као и српско законодавно решење.

⁴⁴ Kazneni zakonik Republike Slovenije (Uradni list, št. 59/2012).

⁴⁵ Казнени закон Хрватске (Народне новине, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, прочишћени текст закона на снази од 31.07.2021).

⁴⁶ Кривични закон Босне и Херцеговине (Сл. новине ФБиХ, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017).

4. Кривични законик Црне Горе, глава XV, Кривична дјела против слобода и права човјека и грађанина. Као што видимо, ово је такође једно од кривичних дела којима се штити слобода личности појединца и његово право да зна све информације које га се тичу. Неовлашћено прикупљање и коришћење података о личности, чл. 176: (1) Ко неовлашћено прибави податке о личности који се прикупљају, обрађују и користе на основу закона, саопшти их другоме или користи у сврхе за које нису намењени, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године. (2) Казном из ст. 1. овог члана казниће се и они који, супротно закону, прикупљају личне податке грађана или користе тако прикупљене податке. (3) Ко неовлашћено преузме идентитет другог лица и под тим именом користи једно од његових права или стекне корист за себе или другога, или коришћењем свог идентитета омета лични живот тог лица или нареди његово лично достојанство или му нанесе штету, казниће се затвором до једне године. (4) Ако акт из ст. 1. и 3. овог члана које изврши службено лице у вршењу службе, казниће се затвором од три мјесеца до три године.⁴⁷

5. Кривични закон Републике Српске, Глава XIII - Кривична дјела против слобода и права грађана, чл. 157: (1) Ко, супротно условима утврђеним законом, без сагласности грађана прибави, обради, саопшти другима или користи њихове личне податке, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године. (2) Ко неовлашћено уђе у туђу заштићену рачунарску базу података у намјери да је искористи да себи или другоме прибави корист или другоме нанесе штету, казниће се казном из ст. 1. овог члана. (3) Ако акт из ст. 1. и 2. овог члана, које је извршило службено лице злоупотребом положаја или овлашћења, казниће се затвором од шест месеци до три године. (4) Кривично дјело у покушају из ст. 1, 2. и 3. овог члана је кажњиво.⁴⁸

6. Кривични законик Републике Северне Македоније, Злоупотреба личних података, чл. 149. (1) Ко прикупља, обрађује или користи своје личне податке супротно условима утврђеним законом без сагласности грађанина, казниће се новчаном казном или казном затвора до једне године. (2) Казном из става 1. казниће се лице које уђе у рачунарски информациони систем личних података у намјери да га користи за себе или за другога ради остваривања користи или наношења штете другоме. (3) Ако кривично дјело из ст. 1. и 2. учини службено лице у вршењу службе, казниће се затвором од

⁴⁷ Кривични законик Црне Горе (Сл. лист Републике Црне Горе, бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, Службени лист Црне Горе, бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).

⁴⁸ Кривични законик Републике Српске (Сл. гласник Републике Српске, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021 и 89/2021).

три мјесеца до три године. (4) Покушај је кажњив. (5) Ако је дело из овог члана правно лице, казниће се новчаном казном.⁴⁹

4. Закључак

Раздобље од краја деведесетих година прошлог века обележио је грандиозни развој информационо-комуникационих технологија. Интернет и друштвене мреже су, без претеривање, постале део нашег свакодневног живота, "ушле" у сваки део људског бића, у сваки његов ген. Процес је жив, ради се о његовом драстичном успону. Централно место у том процесу има чип, односно микрочип или бит. Преко њега се долази до биочипа, до вештачке интелигенције, роботизације, дигиталне комуникације итд... Живимо у свету у коме се огроман број података, филмова, слика и других материјала размењује, поставља на профилима и чини јавно доступним - једном речи, претвара у податке који представљају нови капитал. Како су мрежне дигиталне технологије трансформисале ову врсту криминалитета, у будућности ће друштво бити принуђено на један другачији концепт размишљања који ће повећати и сложеност истрага и превенције злочина, док ће истовремено продубљивати регулативне изазове. У том правцу, не тако давно у наш правни систем уведени су закони који на нов и свеобухватан начин третирају ову комплексну и веома динамичну проблематику. Из те перспективе, понуђени су одговори на широк спектар питања у вези са заштитом података, права на приватност, права на слободу мишљења и изражавања, слободу интернета као медија и др. Најважнији, са аспекта наше теме, у фокусу се нашао ЗЗПЛ (који је фактички преведена верзија *GDPR*-а). Судска заштита гарантована овим законом обухвата право лица на које се подаци односе на покретање: управног спора, парничног спора (тужба за заштиту права и тужба за накнаду штете), као и прекршајног поступка. ЗЗПЛ, међутим, не третира кривичноправну судску заштиту у случају "злоупотребе података о личности", попут појединих закона који прописују кривична дела из области коју уређују. Уместо тога, ова заштита је регулисана Кривичним закоником, који у чл 146. прописује кривично дело неовлашћено прикупљање личних података, с обзиром да ово дело има бланкетни карактер, за разматрање појмовног одређења, тј. потпуног разумевања његовог смисла и суштине, било је неопходно са ове опште позиције "прећи" на посебну теоријску интерпретацију која произилази из ЗЗПЛ-а. Потребно је на крају нагласити да право на приватност и заштита личних података представља једно од оних права које се налази у темељу људских слобода. Нераскидиво је везано за карактер политичког система одређеног друштва. Реч је о повратном утицају, стога што се друштва заснована на идејама владавине права и људских слобода налазе на највишој

⁴⁹ Кривичен законик на Република Македонија (Сл. весник на Република Македонија, 80/1999...132/2014).

лествици у погледу поштовања приватности грађана. Сасвим супротно, у ауторитарно "обојеним" друштвима концепт владавине је усмерен на нарушавању приватног живота грађана.

С обзиром на то да је наш КЗ имплементирао норме међународног права, с једне стране је постигао да се у свему суштински испуне преузете обавезе, а с друге стране испоштују уобичајени кривичноправни стандарди, као и да се примене решења која одговарају потребама нашег друштва и правног система. Међутим, ослањајући се на резултате анализе постојеће, право на приватност и заштиту података о личности у мери у којој они у примени показује своју објективност и делотворност, тек треба да се унапреди, како у јавном, тако и у приватном сектору.

*Dragana Petrović, Ph.D., Research Fellow
Institute of Comparative Law in Belgrade*

DATA AND PRIVACY ON THE INTERNET - NETWORK SECURITY

Summary

Offering in reality what until then existed only at the level of fiction and irrationality, the Internet has, in recent years, taken over our lives. One of the greatest achievements of global civilizational trends, it has changed trade, business, entertainment, the world... penetrating into communication, medicine, politics, the military, the scientific community... At that point, this kind of reality becomes irreplaceable. It becomes an integral part of our lives. But, with a great leap forward, this global network of information ("a large international-global database") also shows its other, dark side - it brings problems that are not only historically new, but also difficult to solve. It is understandable then, and often futile, the effort to outwit the multiple manipulations and abuses that surround and block their consumers, individuals and companies. And speaking of abuses in the Internet, the list is long - from the fact that it can be misused as a database, to attacks on other people's privacy, stalking, cybermobbing, sexual harassment, human trafficking, etc. In this way, the biggest problem has opened up - the issue of security on the Internet. The topics are extremely important, complex and very current, an issue that is attracting increasing attention, both because of the importance of the critical information structure for the national economy and security, and because of the interaction of policies that deal with fundamental human rights "sensitive to ICT", such as privacy and data protection. In our further theoretical discussion, it is emphasized that in

recent years the right to privacy has mainly been linked to personal data, and in this direction - when talking about privacy, it is almost always done in the context of processing personal data. There are appropriate legal regulations at the international and national levels that deal with this topic. Thus, in 2018, the General Data Protection Regulation (GDPR) came into force, which applies to EU member states, while in our country, in order to comply with the GDPR, the legislator passed the Personal Data Protection Act. When it comes to criminal law protection, it is provided for by the Criminal Code, more precisely Art. 147 - Unauthorized collection of personal data. This already hints at the issues that the author is trying to investigate and comment on here. In fact, he starts from a general orientation and explains what the threat to this right is, and through a description of the current state - regulatory frameworks in the EU, he also presents solutions in the legislation of the countries of the former SFRY, thereby providing a clearer picture of the criminal law protection of this, one of the fundamental human rights.

Key words: Internet, privacy, personal data, legal frameworks, Criminal Code.

Литература

- Bornes, S., *A privacy paradox: Social networking in the United States*", First Monday, vol. 11, no. 9/2006. <http://firstmonday.org/article/view/1394/1312>.
- Водинелић, В. В., *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права*, Београд, 2012.
- Дилигенски, А., Прља, Д., *Фејсбук, заштита података и судска пракса*, Београд, 2018.
- Hadson, L. D., *The Right to Privacy*, New York: Infobase Publishing, 2010.
- Илић, М. Б., *Повреда права на приватност злоупотребом друштвених мрежа као облик компјутерског криминалитета*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2016.
- Лазаревић, Љ., *Коментар Кривичног закона*, Београд, 2011.
- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В., *Коментар КЗ Црне Горе*, Цетиње, 2004.
- Милеуснић, Д. и др., *Приватност и заштита података о личности у Србији*, Анализа одабраних секторских прописа и њихове примене, Београд, 2021.
- Петровић, З., *Кривичноправна заштита података о личности у Републици Србији*, LAWLife портал за право и привреду, <https://lawlife.rs/index.php/pravo/144-krivichnopravna-zastita-podataka-o-licnosti-u-republici-srbiji>, приступ 15. 09. 2022.
- Поповић, Д., Јовановић, М., *Право интернета - одабране теме*, Београд, 2017.
- Right to Privacy, <https://cic.gov.in/sites/default/files/Right%20to%20Privacy%20and%20RTI%20by%20Aditya%20Verma%20%20%281%29%20%281%29.pdf> - приступ 30.03.2018.
- Сталман, Р., *Мобилни телефони су Стаљинов сан*, сајт Б92, http://www.b92.net/tehnopolis/vesti.php?yyyy=2011&=038nav_id=499267 приступ 19.07.2012.
- Стојановић, З., *Коментар КЗ*, Београд, 2018, п. 538.

Summers, S., EU Criminal Law and the Regulation of Information and Communication Technology, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, no. 1/2015, pp. 48-60.

Томић, Н., Петровић, Д., *Друштвено умрежавање и заштита приватности корисника интернета*, Симпозијум о новим технологијама у поштанском и телекомуникационом саобраћају, Београд, 2009.

Правни извори

Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, OJ L 281, 23.11.1995, p. 31.

European Convention on Human Rights, of the Council of Europe (1949) on the protection of freedoms and rights, adopted in Rome, Italy, on November 4, 1950.

International Covenant on Civil and Political Rights, United Nations General Assembly. Resolution 2200A (XXI) of December 16, 1966.

Kazneni zakonik Republike Slovenije (Uradni list, št. 59/2012).

Казнени закон Хрватске (Народне новине, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, прочишћени текст закона на снази од 31.07.2021).

Кривични закон Босне и Херцеговине (Сл. новине ФБиХ, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017).

Кривични законик Црне Горе (Сл. лист Републике Црне Горе, бр. 070/03 од 25.12.2003, 013/04 од 26.02.2004, 047/06 од 25.07.2006, Службени лист Црне Горе, бр. 040/08 од 27.06.2008, 025/10 од 05.05.2010, 073/10 од 10.12.2010, 032/11 од 01.07.2011, 064/11 од 29.12.2011, 040/13 од 13.08.2013, 056/13 од 06.12.2013, 014/15 од 26.03.2015, 042/15 од 29.07.2015, 058/15 од 09.10.2015, 044/17 од 06.07.2017, 049/18 од 17.07.2018, 003/20 од 23.01.2020).

Кривични законик Републике Српске (Сл. гласник Републике Српске, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/2021 и 89/2021).

Кривичен законик на Република Македонија (Службен весник на РМ, 80/1999...132/2014).

Privacy and Electronic Communications Directive 2002/58/EC on Privacy and Electronic Communications, otherwise known as ePrivacy Directive (ePD), is an EU directive on data protection and privacy in the digital age, L201, 2002-07-31, pp. 37–47.

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, better known as the European Convention on Human Rights, was opened for signature in Rome on 4 November 1950 and came into force on 3 September 1953.

The Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFR) enshrines certain political, social, and economic rights for European Union (EU) citizens and residents into EU law. It was drafted by the European Convention and solemnly proclaimed on 7 December 2000 by the European Parliament, the Council of Ministers and the European Commission.

The Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data is a 1981 Council of Europe treaty that protects the right to privacy of individuals, taking account of the increasing flow across frontiers of personal data undergoing automatic processing.

The ePrivacy Regulation (ePR) is a proposal for the regulation of various privacy-related topics, mostly in relation to electronic communications within the European Union. Its full name is "Regulation of the European Parliament and of the Council concerning the respect for private life and the protection of personal data in electronic communications and repealing Directive 2002/58/EC (Regulation on Privacy and Electronic Communications).

Universal Declaration of Human Rights - the United Nations, 1948.

Right to Privacy, <https://cic.gov.in/sites/default/files/Right%20to%20Privacy%20and%20RTI%20by%20Aditya%20Verma%20%20%281%29%20%281%29.pdf> - приступ 30.03.2018.

<https://www.michalsons.com/focus-areas/cybercrime-law>, приступ 14.10.2021.

<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199680832.001.0001/oxfordhb-9780199680832-e-65>, приступ 24.03.2022.

<https://www.michalsons.com/blog/what-is-it-law-ict-law-or-cyber-law/286>, приступ 17.12.2021.

<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/23296>, приступ 27.03.2022.

**МЕЂУНАРОДНА научна конференција Савремено право
у ери дигитализације и одрживог развоја (21 ; 2025 ;
Крагујевац)**

Међународна научна конференција Савремено право
у ери дигитализације и одрживог развоја, Крагујевац 2025.
= International scientific conference Contemporary law in era
of digitalization and sustainable development / уредник
Драган Вујисић. - Крагујевац : Правни факултет, Институт
за правне и друштвене науке, 2025 (Краљево : Кварк). -
X, 976 стр. ; 24 cm

"двадесетпрво по реду Мајско саветовање" --> колофон.
- Тираж 100. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7623-149-2

1. Вујисић, Драган, 1962- [urednik]
а) Право -- Дигитализација -- Зборници

COBISS.SR-ID 175276553